

RAPORTTI

Vieremän Salahmin ruukin kartoitus ja tutkimus viikolla 44 1996

Sijainti: Pk 3324 10 SALAHMI (Helsinki 1972)

x:7078 y:497 z:101,11

Karim Peltosen todettua lisätutkimusten tarpeellisuuden selvittää Salahmin vanhan sillan sekä sille vieneen tien sijaintia, Tielaitoksen sillanrakennussuunnitelmien vuoksi, teki allekirjoittanut yhdessä FM Eeva-Maria Viitasen sekä ylioppilas Donald Lillqvistin kanssa viikon ajan työtä ruukin alueella yrittäen selvittää yllä mainitut asiat. Työ suoritettiin dokumentoimalla voimalaitoksen ojankaivuussa syntyneet profiilit piirtämällä ja valokuvaamalla, sekä koekuoppamalla lapiolla siltatyömaan vaikutuksen alaisuuteen joutuvaa aluetta. Lisäksi kartoitettiin ruukin aluetta molemmin puolen jokea, sekä ruukin pihapiiriä. Kiintopisteenä käytettiin valtakunnallisessa verkossa olevaa pistettä 638363 h(N60) +101,11.

Ojituksessa syntyneiden profiilien dokumentointi:

Ylempi profiili:

Ylempi, eli maan tasoittamisen yhteydessä syntynyt profiili piirrettiin 9,5 metrin pituudelta, alkaen 8 metrin etäisyydeltä nykyisestä sillasta. Profiili oli keskimäärin puolitoista metriä korkea. 3 metrin pituudelta leikkaus jakautuu kolmeen kerrostumaan. Ylinnä oli noin puolen metrin paksuinen kerros humuksen- ja soransekaisista savea, jonka alla oli noin 25 sm. paksuinen kerrostuma hiekka- ja maakerroksia. Alinna oli 35 - 50 sm. paksu hiilikerros, jonka alta pilkkotti sekoittunut kerros tummaa kulttuurimaata, kiveä, hiiltä ja savea.

3:sta 8,5 metriin profiilissa, oli alinna hiilikerros, jossa oli puun jäännöksiä. Ylemmänä oli kourumaisesti muotoutunut, n. 20 sm. paksuinen kerros puhdasta savea, jonka alla, ja hiilikerroksen päällä, oli n. 10 sm. paksuinen kerros harmaata savea, jossa myös esiintyi hiekkaa ja noen- tai hiilennokareita. Savikourun päällä oli kerrostuma, joka koostui keskimäärin noin 5 sm. paksuisista sora-, hiekka-, ja hiilensekaisista sorakerroksista. Tämä kerrostuma oli noin metrin paksuinen. Sen päällä lepäsi n. 20 sm. paksuinen kerrostuma humuksen- ja hiekkansekaisen soran muodostamia kerroksia. Kaiken kaikkiaan se on varsin selkeästi tienpohjan leikkauksen näköinen.

Profiilin läpi kulki alaviistoon n. 6,25 metristä n. 7,25 metriin piirretyn profiilin alusta yhteensä n. 1,80 metrin pituinen ja 20 sm. paksuinen harmaata maata oleva vyöhyke. Tämä oli ilmeisesti kaivettu muitten kerrosten läpi, ja saatta siten viitata paalunsijaan.

Alempi profiili:

Kuusi metriä lounaaseen edellä kuvatusta profiilista alkoi varsinainen voimaputkea varten kaivettu oja, ja tämän toimenpiteen yhteydessä syntynyt profiili, jota piirrettiin nykyisestä sillasta asti noin 40 metrin etäisyyteen siitä. Profiili oli kahdesta metristä kahteen ja puoleen metriin korkea.

Metrin syvyyteen ja kahden ja puolen metrin etäisyyteen sillasta oli pelkästään isoja kiviä silta-arkkuu vasten. Kahden metrin syvyydessä ne ulottuivat metrin etäisyyteen sillasta, josta alkoi hiekan ja soran sekainen alue.

Sen päällä oli kerros, jossa oli sekaisin hiekkaa, soraa ja savea, sekä irtonaisia kiviä, jopa yksi betonilohkare kolmen metrin päässä sillasta. Samalla etäisyydellä, alemmassa kerroksessa, oli parin lankun päät näkyvissä. Siitä eteenpäin alkoi soransekaisen hiekan ja soran- ja hiekkansekaisen saven välillä noin 20 sm. paksuinen kerros, joka koostui lähinnä lahonneesta puusta, tai muusta orgaanisesta materiaalista.

Viiden metrin etäisyydellä näkyi kolme lautaa noin puolentoista metrin syvyydessä. Kuuden metrin etäisyydellä samassa tasossa oli joitakin hirsiä näkyvissä. Yllä mainitut puujäänteet ovat mahdollisesti tulkittavissa vanhan sillan tai padon rakenteiksi.

Seitsemästä ja puolesta metristä aina 12,80 metriin saakka oli ohut (n. 5 sm. paksu) kerros hiiltä ja nokea. Tämä vastaa suunnilleen oletettavaa tien paikkaa. Alempia kerroksia tällä välillä ei pystytty dokumentoimaan, niiden ollessa hiekkakasan peittämiä. Siinä kohdassa, missä tämä kerros loppui, tuli esiin (n. 13 m. kohdalla) noin metrin paksuinen savipatja, joka nousi leikkauksen pohjalta sen pinnalle. 15,5 metrin kohdalla se oheni n. 20 sm. paksuiseksi, jona se jatkui aina 18,5 metrin etäisyyteen saakka, jossa sen pää oli n. 50 sm. syvyydessä, ollen n. 17 m. kohdalla koskettanut leikkauksen yläpintaa. Savipatjan alla maa-aines oli 13,5 metristä 16,5 metriin rautapitoista ja orgaaniseen aineeseen sekoitettua. 14 metrin kohdalla oli leikkauksen pohjalla iso kivi, jonka yläpinta oli ohuen puu- ja rautakerroksen peitossa. Alinna näkyi n. 20 sm. puhdasta savea.

15,20 metrin etäisyydellä sillasta näkyi savipatjojen välissä parhaimmillaan 1,8 metrin paksuinen linssi, jossa maa-aines koostui lähinnä hiilen ja kuonan sekoituksesta. Sen paksuin kohta oli n. 17 metriä sillasta, josta etäisyydestä se alkoi taas supistua sekä ylhäältä että alhaalta niin, että se oli 19 metrin kohdalla enää metrin paksuinen, ja kääntyen siitä kohtaa alaspäin, loppui tyystin 21 metrin etäisyydellä sillasta, jossa kohden näkyi profiilissa päällekkäin ladottuja kiviä. Tämän kerroksen päällä oli n. 19 metristä aina 20,5 metriin saakka parhaimmillaan n. metrin paksuinen linssi, joka koostui vuorotellen hiekka-, hiili- ja sorakerokseista. Ylin kerros muodostui noin 17,3 metrin etäisyydeltä eteenpäin hiilen- ja kuonansekaisesta maasta (hiekkapitoinen humus).

8 metrin matkalta, 21 metristä 28,5 metriin saakka, jossa myös esiintyi ladottuja kiviä, profiilissa oli alimman savikerroksen päällä puolen metrin vahvuinen kerros hiiltä ja kuonaa, jonka päällä oli noin metrin paksuinen kerrostuma ohuita kerroksia hiekkaa, maata, hiiltä, sekä pienirakeista soraa. Välillä esiintyi ohuita nokikerroksia. Lähellä kiviä oli alimmissa kerroksissa myös sekä tiilimurskaa että tiilenpalasia. Hiekkakerrokset viittaavat hiekoitettuun lattiaan. Näyttäisi siltä, että putkioja tässä kohtaa leikkasi naulavasarakojen kulmaa.

Ladottuja kiviä oli 28,5 metrin kohdalta eteenpäin kaksi, sekä 28,5 - 29 metrin kohdalla, että 30 metrin kohdalla. Niiden välillä ja päällä oli pienempää kiveä. Pienten kivien kerros jatkuu tästä eteenpäin, aina 32 metriin saakka. Alimman savikerroksen päällä oli tässä kohden ohut hiili- ja nokikerros, kun maa-aines kivien välissä oli lähinnä kerroksia hiiltä, maata ja hiekkaa. 30 metristä eteenpäin olivat pienet kivet keskittyneet lähes yksinomaan puolen metrin sisällä pohjasta. Ylempänä oli kerroksia hiiltä, hiilen ja saven sekoitusta sekä kerroksia maata, hiiltä ja hiekkaa. Ylimmässä kerroksessa hiilipitoisuus väheni, mitä etämmäs sillasta liikutaan, niin että 24 metristä se oli lähes yksinomaan maan, soran ja kuonan sekoitusta.

33,5 metristä 37 metriin profiilia peitti savivyörymä, jonka jälkeen profiilissa näki enää huonosti toisistaan erottuvia kerroksia savea ja hiiltä, jossa oli ainakin 43 metriin saakka isohkoja (0,25-1 metri läpimitaltaan) kiviä.

Koekuopitus:

Vanhaa tienpohjaa etsittiin tekemällä sarja koekuoppia n. kolmen metrin välein linjassa, joka oli suorassa kulmassa suhteessa nykyiseen siltaan. Sillan rautakaiteen päästä alkaa puukaide, jonka toinen tukipilari sillasta tiensuuntaisesti laskien käytettiin linjan kiinnekohtana. Ensimmäinen kuoppa tehtiin viiden metrin päästä kaiteesta, ja viimeinen 17,8 metrin etäisyydelle. Näiden lisäksi tehtiin lapiopistoja kahden metrin päästä linjasta molempiin suuntiin, sekä joen toisella puolella yksittäisiä pistokokeita. Päälinjalla löytyi, savikerroksen alla, 13 metriin saakka tiiviiksi puristettu kerros hiekkaa ja soraa. 16 metrin etäisyydellä löytyi lapionlehden syvyydessä sekoiittunutta maata, humusta, puuta, resenttiä lasia ja rautanaula, kun 17,8 metrin etäisyydellä maassa löytyi hiiltä ja kuonaa. 22 metrin etäisyydellä hiiltä löytyi jo maan pinnasta asti. 16 metrin kohdalla kaksi metriä päälinjasta jokeen päin löytyi maasta kuonaa, hiekkaa ja

soraa, tiiviiksi pakatussa kerroksessa, kun samalla etäisyydellä sillasta, kaksi metriä päälinjasta joesta pois päin, löytyi sekoittunutta maata, tiiltä ja kuonaa. Joen toisella puolella olivat täytemaakerrokset niin paksut, että vaikka kaivettiin kuopat noin metrin syvyyteen, ei päästy niiden läpi.

Kartoitus:

Koska vanha tienpohja ja sillan paikka tulee tuhoutumaan - tai vähintään peittymään - uuden sillan alla, sidottiin vanhaa tietä alueen muihin muinaisjäänneksiin ja pysyviin rakenteisiin yleiskarttaa tekemällä, jotta se tulisi dokumentoiduksi.

Ruukin alueesta, lähinnä joen molemminpuolisista rannoista sekä ruukin piha-alueesta, tehtiin yleiskartta mittakaavaan 1:500. Karttaan merkittiin ruukinaikaiset rakenteet, sekä huomattavimmat uudenaikaiset rakenteet, kuten nykyinen silta, voimala ja sen vesiputki. Ruukin aikaisista rakenteista huomattavia olivat ojien erottamat terassit, voimaputki puhallinhuoneeseen, myllyn rännin jäänteet, sekä masuunin peruskiveystä. Toisella puolella jokea piirrettiin entisen uittorännin jäänteet karttaan.

Piha-alueella mitattiin rakennukset sekä koivukujat, sekä päärakennukseen vievä, että pehtoorin talon ohitse navettaan päin vievä kuja. Tämän lisäksi piirrettiin karttaan ilmeisesti istutetut vanhat puut, kuten lehtikuuset ja hopeapajut, sekä alueen ilmeeseen oleellisesti vaikuttavia muita rakenteita.

TULOKSIA

Naulavasarakujan sijainti:

Voimaputken ojan kaivuussa oli ilmeisesti halkaistu vanha naulavasarakuja, sillä silloin syntyneessä profiilissa oli näkyvässä ladottua kiveä n. 21 ja 29 - 30 metriä nykyisestä sillasta, sekä näiden välissä jälkiä hiekkalattiasta.

Sillan sijainti:

Ylemmässä - maaston tasoituksen yhteydessä syntyneessä - profiilissa näkyi selvänä vanha tiepohja n. 11 - 16 metriä uudesta sillasta, ja n. 6 metriä koilliseen voimaputken ojasta. Tästä voidaan päätellä, että vanhemman siltapadon nykyistä siltaa lähempi sivu on sijainnut n. 10 - 11 m. nykyisestä sillasta alajuoksuun päin, ja jatkunut aina n. 15 - 17 m. asti. Tätä aluetta - ojasta joenuomaan päin - on melko täydellisesti tuhottu uuden voimaputken ojan kaivuutyössä.

Sillan joen toispuoleisella rannalla sijainnutta maihinnousupaikkaa ei pystytty varmuudella toteamaan, todennäköisesti siksi, että patoaltaan ruoppauksen yhteydessä paikalle on tuotu runsaasti maata. Verrattaessa nykytilannetta 1800-luvun loppupuolella tehtyyn karttaan (Solitander 1884), vaikuttaa kuitenkin siltä, että vanha silta olisi ylittänyt joen suurin piirtein siinä kohtaa, missä nyt on padon edessä oleva betoninen keinouoma, eli silta olisi tullut rannalle melko lähellä nykyistä siltaa, niin, että vanhan sillan ylempi reuna olisi melkein kiinni nykyisen sillan alemmassa reunassa.

Tien sijainti:

Kuten edellä mainittiin, sijaitsee vanha tienpohja n. 11 - 16 m. nykyisestä sillasta alajuoksuun päin, suunnilleen nykyisen sillan rautakaiteen betonisen päätyylvään kohdalla.

Koekuopituksen perusteella näyttää siltä, että se tästä lähtee melko terävässä kulmassa nykyiseen tiehen nähden Salahmin ruukin kartanoon päin, niin että jo n. 10 m. koilliseen, sen nykyisen tienpuoleisen reunan näyttäisi olleen korkeintaan 5 m. etäisyydellä - lähempänä nykyistä tietä ei pystytty kaivamaan - ja ulompi reuna n. 13 m. etäisyydellä. Lähellä tätä kohtaa on ollut vanha tienhaara, jossa kartanoon ja masuuniin päin menevät tiet ovat haarautuneet toisistaan. On mahdollista, että tämä tienhaara on sijainnut nykyisen tienhaaran kohdalla. Näyttää kuitenkin todennäköisemmältä, että se on sijainnut jonkin verran lähempänä jokea. Siihen viitannee se törmä, jonka alku on 17,8 m. Salahmi - Kiuruvesi - tiestä, ja 15,4 m. nykyisestä voimalaitokseen menevästä tiestä. Maaperä aivan törmän reunalta ei kuitenkaan muistuta paljonkaan tienpohjaa, sillä sitä lähellä olevista kuopista löytyi lähinnä sekoittunutta maata, rautanaulaa, lasia (modernia), tiiltä, kuonaa ja hiiltä. Kartassa vuodelta 1935 (Gerdt 1973, ei mainitse mistä on kopioitu) näkyy tätä tienhaaraa. Mittakaava on tosin sen verran pieni, että siitä ei voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä

Muita havaintoja:

Voimalaitoksen vesiputkea varten kaivetusta ojasta nostetuissa maakasoissa oli runsaasti m.m. erinäköisiä puunkappaleita, joista varsinkin yksi oli mielenkiintoinen. Se koostui kolmesta yhteen liitetystä tukista, joiden mitat olivat n. 339 x 85 x 20 sm. 51 sm. yhdestä päästä oli 33 sm. pituinen ja 11 sm. syvä neliskanttinen lovi. Toisessa päässä oli yksi sivu n. 140 sm. pituudelta peitetty laastilla. Näyttäisi siltä, että nämä tukit olisivat jostakin rakenteesta, joka on vaatinut, että pystyssä olevien tukkien toinen pää olisi kaivettu maahan, ja siten tarvinnut suojan kosteutta vastaan. Kyseeseen tulisi lähinnä siltaan kuuluvaa rakennetta, kuten esimerkiksi silta-arkkuun, tai muuhun vastaavaan rakenteeseen kuuluvia tukkeja.

Lopuksi:

Vanhan tien sijainnin tultua selvitetynksi ja dokumentoiduksi, ei ole enää estettä Tielaitoksen kevyen liikenteen sillalle, edellyttäen, ettei rakennustöiden yhteydessä tule ilmi muita, ennestään tuntemattomia rakenteita.

FM Tryggve Gestrin

Liitteet:

kartat	- ote peruskartasta	1:20 000
	- yleiskartta	1:500
	- profiilikartat	1:50
diat	38295 - 38336	
negat	116309 - 116317	

Teoksia, joihin yllä viitataan:

Gerdt, Tytti 1973

Salahmin ruukki 1874-1883. Proseminariesitelmä J. Ahvenaisen taloushistorian -
proseminaarissa Jyväskylän Yliopistossa 12.11.1973 (manus.)

Solitander 1884

Om bruksrörelsen och bergshandteringen i östra Finland. Berättelse öfver en under
sommaren 1881 verkställd resa till bruk och bergverk inom Wiborgs, St. Michels och Kuopio
län. Helsingfors.